

DAGENS FRÅGOR

I ovisshetens tecken. Den sociala huvudtiteln är alltså den största i den nu framlagda riksstaten. Med sin slutsumma på 2177

miljoner ligger den före försvaret, som möter upp med 1970 miljoner. Man kan fråga sig, huruvida något annat land i världen i ögonblicket har möjlighet att presentera en dylik rangordning mellan sociala och militära utgifter. Sannolikt icke. I praktiskt taget alla länder torde rustningskostnaderna taga en väsentligt större andel av de samlade nationella utgifterna än vad fallet är hos oss.

Huru länge kan denna, naturligtvis i och för sig tilltalande, ordning för vårt vidkommande väntas bli bestående? Huru länge kunna vi ha råd att dispensera ungefär lika mycket på socialvård som på försvar och — det icke minst viktiga — hur länge orka vi skaffa täckning för en allmän budgetnivå som den nuvarande — en driftbudget på 8168 miljoner kronor i ett litet land på sju miljoner människor?

Detta allt är frågor, som man måste göra sig inför den nya riksstaten med all dess ovisshet och osäkerhet i framtidsbedömningen, med dess balansering som skett med ett nödrop. *Ils sont passés, ces jours de fête...* De överbalanserade budgeternas tid är förbi. För första gång på åtskillig tid framlägges en budget, som är nätt och jämnt balanserad. Inkomsterna ha börjat sjunka — eller öka åtminstone inte i samma takt som hittills — medan utgiftstegringen fortsätter. Framför allt gäller detta försvaret, vägväsendet och de sociala utgifterna.

Varifrån skaffa pengar i fortsättningen? Utsikterna för vårt näringsliv, som ju har att bestå fiolerna, te sig i åtskilliga fall icke gynnsamma. Själv nödgas statsrådet Sköld i »Finansplanen» medge, att de senaste årens pris- och inkomstförändringar »redan medfört en sådan förskjutning av kostnadsnivån inom det svenska näringslivet att vår konkurrensförmåga gentemot utlandet hotar att allvarligt försämras».

Just det! Lönekostnaderna inom exempelvis viss del av verkstadsindustrien torde förhålla sig som 100 till 60 i relation till våra väsentliga konkurrenter ute i världen, exempelvis Väst-Tyskland.

Hur pass hårt drabbad verkstadsindustrien i själva verket för närvarande är, framgår i övrigt av några uppgifter i en av nationalbudgetdelegationen speciellt verkställd undersökning. Denna visar, att ordertillgången för ett antal tillfrågade verkstadsföretag var omkring 40 procent lägre under månaderna oktober—november 1952 än under samma period år 1951. Orderstockarnas varaktighet inom verkstadsindustrien har sedan hösten 1951 sjunkit med 15 procent. Från enskilt håll inom verkstadsindustrien meddelas, att antalet permitterade fördubblats under december och nu är uppe i 5 000 man. Inom andra industrigrenar är dock läget bättre.

Från högerns sida har redan på ett tidigt stadium pekats på tecknen på ett annalkande ekonomiskt värdeskifte, dock utan att dessa varningar i påvisbar mån beaktats. Tvärtom har ju den traditionella politiken fortsatt med ökande bördor på näringslivet, vilka nedsatt dess förmåga att hävda sig i en förändrad konjunktur.

Ett synbarligen något yrvaket finansdepartement menar nu, att något måste göras. Strax före jul tillkallades följaktligen sakkunniga. De fingo i uppdrag att framlägga konkreta förslag till »speciella produktionsstimulerande åtgärder» i syfte att främja sysselsättningen inom export- och kapitalvaruindustrierna »med hänsyn till den strategiska roll, som utvecklingen inom dessa områden spelar för näringslivet i dess helhet». I »Finansplanen» meddelar herr Sköld, att tyngdpunkten i fråga om dessa beredskapsåtgärder bör läggas vid olika former för stöd åt företagsrationalisering, som gör det möjligt för företag att hålla sin normala verksamhet i gång och som vad beträffar exportföretagen »kan förbättra deras konkurrensläge på utlandsmarknaderna.

I anslutning härtill bör enligt finansministern också möjligheterna uppmärksammas att från statens sida medverka till åtgärder för att på längre sikt förbättra produktionsunderlaget i vårt land. Och herr Sköld fortsätter något orakelmässigt: »Jag syftar här på olika slag av grundförbättringar i det privata näringslivet.» Vad som kan menas härmed har i skrivande stund icke närmare klarlagts. Särskilt termen »grundförbättringar» har blivit föremål för nyfiken uppmärksamhet.

Nå, denna mera förstående inställning kan hälsas välkommen. Man kan dock icke frigöra sig från vissa reflexioner i detta sammanhang. Exempelvis: Om de som makten haver under de gångna åren handskats en smula varsammare med näringslivet — hade då inte situationen nu sannolikt tett sig ganska väsentligt annorlunda? Och hade då inte flertalet av de s. k. stödåtgärder, för vilka finansdepartementet på sistone börjat intressera sig, möjligen varit obehövliga?

På högerhåll har man ju gång på gång med styrka och konsekvens hävdat den meningen, att den solidaste försvarslinjen mot ett konjunkturskiftes oundvikliga påfrestningar, i främsta rum arbetslösheten, ligger hos företagen själva. Gör företagen starka och motståndskraftiga, låt dem i skäligen utsträckning investera, rationalisera och göra avskrivningar! Dessa och liknande paroller ha tyvärr blott delvis hörsammats. I många fall ha ju statsmakterna, exempelvis i fråga om beskattningen, direkt motverkat en dylik utveckling. Resultatet har blivit, att det av mångahanda pålagor pressade svenska näringslivet möter den ändrade konjunkturen mindre konsoliderat än vad fallet hade behövt vara, därest synpunkter som de här antydda tidigare vunnit förståelse.

Genom överbalanseringen av riksstaten har ju statens anspråk på lånemarknaden de senare åren varit begränsade. Nu öppnar sig andra framtidsutsikter. Redan det nu föreliggande förslaget med en nätt och jämnt balanserad driftbudget aktualiserar lånefrågan för kapitalbudgetens vidkommande. I bakgrunden skymtar så en riksstat för

Dagens frågor

1954/55 med en driftbudget, som inte ens den kan förmås gå ihop. Hur möta detta lånebehov?

Finansministern uttalar — något oväntat, om man betänker hans tidigare, minst sagt kyliga ställningstagande till penninginstitutet — sitt »förtroende till kapitalmarknadens förmåga att tillgodose det ökade statliga upplåningsbehov, som kan komma att inträda under innevarande och i än högre grad under nästkommande budgetår». Att kreditföretagen ha en ärlig vilja att hjälpa till lär väl ingen betvivla, men ha de också förmågan? Eller med andra ord: Räcker sparandet för att tillfredsställa nya lånebehov? På den punkten råder tveksamhet.

Och om inte kapitalmarknaden orkar med de ökade anspråken! Vad händer då? Den enda utvägen blir ju att låna i riksbanken, d. v. s. trycka mera sedlar. Nya sedlar i ett dylikt läge betyder å andra sidan ingenting annat än en ny inflationsväg. Innebär det en överdrift att kalla detta perspektiv kusligt?

Den nyhet i budgetförslaget, som förmodligen mest intresserar den stora allmänheten, gäller folkpensionernas förbättring. Det förhåller sig ju så, att den penningvärdeförsämring, som är så karakteristisk för den svenska folkhemsförvaltningen under en följd av år, gått särskilt hårt ut över folkpensionärerna. Den ensamstående folkpensionärens tusenkrona med 1946 års ursprung har som bekant i dagens läge ett värde av blott cirka 600 kronor. Man har visserligen med improviserade tillägg sökt lappa på beloppen, så att de gamla nödortfött skyddats mot inflationen. Någon del i den standardförbättring, som kommit ganska vidsträckt medborgargrupper till godo, ha de dock icke kunnat räkna med. (Att samtidigt andra medborgargrupper fått vidkännas en standardsänkning är en annan historia.)

Förslaget i statsverkspropositionen innebär att vid nuvarande indextilläge folkpensionen — bortsett från bostadstillägg — för två gifta ålders- eller invalidpensionärer skall uppgå till sammanlagt 2 800 kr. om året och för ensamstående pensionär av samma kategori till 1 750 kr. per år.

Kostnaden för höjningen beräknas bli 260 milj. kr. om året, av vilka staten skall betala 240 milj. Av detta belopp skall budgeten belastas med c:a 100 milj. och återstoden tas ut genom att folkpensionsavgiften höjes. Denna avgift föreslås bli 1,8 procent av den taxerade inkomsten, den är f. n. en procent. Maximavgiften skall höjas till 180 kr. Avgiftshöjningen skall träda i kraft den 1 januari 1954.

Nyheten om att det nu är meningen att låta avgiften i ökad utsträckning finansiera folkpensionerna har sitt intresse. Den innebär nämligen, att vederbörande omsider i detta hänseende accepterat en linje, som sedan länge rekommenderats av högern.

Senast vid förra årets riksdag föreslog ju högern, att det då ifrågasatta ytterligare indextillägget på 37 miljoner skulle betalas medelst en ringa höjning av avgiften. Om denna ökades med 0,2 proc. till 1,2 proc. och en maximering infördes av 120 kr., skulle man härigenom erhålla ett belopp av bortåt 40 miljoner, d. v. s. tillräckligt för att täcka

kostnaderna för ytterligare ett indextillägg och detta utan ytterligare belastning av budgeten.

Högerförslaget förra våren mötte motstånd från åtskilliga håll. Nu är uppfattningen en annan, vilket med tillfredsställelse noteras.

Överhuvud taget synes frågan om avgifter för socialförsäkringsförmåner i fortsättningen böra skänkas en helt annan uppmärksamhet än vad fallet hittills har varit. En vidgad social upprustning förestår. 1953 års vårsession är ju spådd att bli en de sociala reformernas riksdag. Var och en inser de svårigheter, som möta i fråga om finansieringen av detta program. Avgiftsproblemet träder därmed i förgrunden på ett annat sätt än tidigare.

Genom de nu föreslagna förbättringarna kommer kostnaden för folkpensionerna att stiga till 1272 miljoner kronor för år. Mera för kuriositetens skull må i det sammanhanget påpekas, att *hela* riksstaten d. v. s. samtliga statsutgifter, så pass sent som 1931/32 icke rörde sig om ett större belopp än 874 miljoner kronor.

Planmässiga försvars- Det har blivit modernt med planer, eller åtminstone att tala om planer. Redan länge har

Sovjet praktiserat 5-årsplaner på olika områden och med olika syften. En viss publicitet — eller reklam — omkring resultaten beträffande industri och ekonomi förekommer. Avsikten synes dock ofta vara mera att dölja än att klarlägga verksamheten. Även västmakterna ha så småningom efter fredsslutet 1945 etablerat planer av olika slag från Marshall-plan till Plan för Europaarmén. Den sistnämnda tog form under Lissabon-mötet i febr. 1952, där den blivande Europaarmén skisserades att bestå av 14 franska, 12 tyska, 12 italienska, 3 belgiska och 2 nederländska divisioner.

Denna ursprungligen av den franske krigsministern Pleven framlagda plan har haft och lär väl för åtskillig tid framåt ha en utomordentligt törnbeströdd väg mot sitt förverkligande. Hela uppbyggnaden berör så många känsliga områden från de rent ekonomiska och politiska till psykologiska ressentiment och prestigehänsyn. Just nu i december när detta skrives ha fransmännen deklarerat att de icke kunna fullfölja sitt åtagande på grund av den sviktande ekonomin och den minskade hjälpen från USA. Samtidigt strider Adenauer hjältemodigt och skickligt såväl mot den tyska författningsdomstolen som mot sina inrikespolitiska meningsmotståndare för att det överhuvud taget skall bli några tyska divisioner alls.

Det är kanske både vanligt och begripligt att framlagda planer icke till fullo kunna realiseras — icke ens i Sovjet — och vad Europaarmén beträffar är hela problemet så intrikat, att man snarast är förvånad över att den hunnit så långt som den verkligen gjort.

Även här hemma ha emellertid planer framlagts, närmast för försvarets materielanskaffning. I samband med att flottan fick sin 6-års — eller 7-års — plan för ersättningsbyggnad anfördes i proposition att försvarets myndigheter uppmanats att uppgöra liknande långtidsplaner såväl för arméns och kustartilleriets materiel i sin helhet

som för flottans vapenmaterielanskaffning. Vissa tecken tyda nu på att den beslutsamhetens friska hy som visades genom dessa uppmaningar övergått till eftertankens kranka blekhet vid anblicken av de summor som under de närmaste åren måste ställas till förfogande för att möjliggöra en affärsmässig anskaffning i större serier.

Kanske var det i känslan härav som Flygvapenchefen i Göteborg den 2 december framkastade tanken på att vi borde skaffa taktiska atombomber, varjämte han betonade flygvapnets ökade betydelse i förhållande till övriga försvarsgrenar. Om detta var avsett som en sprängkil i planläggningen och ett incitament till regeringen att vid beskärandet av de framlagda planerna behandla flygvapnet särskilt milt var motiveringen nog ganska tveeggad. Eftersom vi knappast inom överskådlig tid kunna räkna med att själva kunna tillverka atombomber följer därav att de måste skaffas västifrån. Men om västmakterna skulle vara beredda att lämna oss atombomber, skulle de sannolikt lika gärna vara beredda att sända de flygplan som lämpligen kunna bära dem. Detta leder osökt in på det luckförsvar som flygvapnet tidigare häftigt bekämpat.

Även en så relativt enkel sak som att acceptera en för det fristående svenska försvaret rimlig materielanskaffningsplan erbjuder således en hel del problem. Man får verkligen hoppas att svårigheterna härvidlag inte kringgås genom nedprutning av anslagen så långt att själva idén med planmässiga anskaffningar i serier förfelas. Det skulle innebära att hela planeringen kommer av sig innan den hunnit påbörjas — ett resultat som i blygsamhet skulle överträffa även resultaten i fråga om Europaarmén.

M. H.

En »återbrytningslag» I kapitel 31 av rättegångsbalken, ingående i i Finland.

1734 års lag, som ända sedan lagens tillkomst tillämpats i Finland och fortfarande gör det, talas det i rubriken om, »huru dom må återbrytas, som vunnit laga krafft». Den första paragrafen lyder: »Ej hafve någor våld, utan allenast (Konungen), at bryta dom åter, som vunnit laga krafft, eller återställa laga tid, som försutten är.» Den därpå följande texten fastslår, att dylika ansökningar nu skola prövas och avgöras av Högsta domstolen, enligt en lag av den 22 juli 1918.

Denna institution, om återbrytande av dom, är sålunda allt annat än ny i Finland. Säkerligen har menige man i regel dock föga uppmärksammat dess bestämmelser. I december 1952 kom det politiska intresset emellertid att koncentrera sig kring detta extraordinära rättsmedel. Anledningen var att regeringen lagt fram en proposition i avsikt att förhindra återbrytning av en del beslut, som fattats enligt den efter kriget stiftade jordanskaffningslagen och som i laglig ordning dragits under Högsta domstolens prövning. Ett mål, anhängiggjort av trävarufirman Askolin i Pernå, sades vara så svagt motiverat, att återbrytningsförfarandet borde inställas, om icke en oförrätt skulle tillfogas vissa jordberättigade karelare i norra Nyland. Enskilda riks-

dagsmän kommo med ytterligare förslag, som gingo längre än propositionen. Nämnas bör dock att den ifrågavarande firman senare begränsade sina återbrytningskrav till jord, som inte hade uppodlats eller bebyggt; dylik jord kan ju ersättas med annan.

Sådant som läget varit i Finland under de hektiska efterkrigsåren, är det knappast förvånande om tillämpningen av jordanskaffningslagen på flere håll varit något summarisk på grund av bristande juridisk sakkunskap i de lokala nämnderna. Enligt gällande lagstiftning kunna utslag återbrytas och upphävas av Högsta domstolen om nya skäl åberopas. I den opinionsbildning, som bedrevs till förmån för regeringens ståndpunkt, sades att hela den förflyttade jordbrukande befolkningen, liksom alla jordberättigade frontmän och invalider, befunno sig i farozonen och att 150 000 familjer komme att leva under ett ständigt vråkningshot, om återbrytningsförfarandet över hela linjen icke bleve inställt och förhindrat genom en ny lag. I själva verket lär under hela jordanskaffningslagens giltighetstid hittills något över 1 000 ansökningar om återbrytning ha inlämnats. Inlösningsförrättningen har återbrutits i 178 fall, medan 146 ansökningar ännu i mitten av december inte avgjorts av Högsta domstolen. Såväl jordöverlåtare som jordmottagare ha fått ersättningar till följd av de korrigeringar som Högsta domstolen verkställt.

En omständighet, som skärpte oppositionen mot lagförslaget var, att detta inrymmer ett stadgande, som förhindrar och avklipper behandlingen i Högsta domstolen av ansökningar om återbrytning, vilka inlämnats innan lagen trätt i kraft. Man stod, med andra ord, inför en lag med retroaktiva verkningar. Oppositionen var visserligen med om att ansökningarna om återbrytning skulle ske inom fastställda terminer; meningsolikheterna på denna punkt gällde terminernas längd. Regeringen hade i sin proposition satt gränsen vid ett år efter beslutet om expropriation, men den av agrarer, socialdemokrater och kommunister bestående starka majoriteten hade förkortat ansökningsterminen till två månader. Den finska högerens huvudtalare, häradshövding Arvi Ahmavaara, klarlade i sitt anförande den 16 december, att det centrala i frågan var, om rättssökande genom en särskild lagstiftning skall avspärras från möjligheten att söka rättvisa. Det hade på intet sätt klarlagts, yttrade talaren, att Högsta domstolen kunde väntas fälla utslag, ledande till avhysningar. Det vore också främmande för hela rättsväsendet i Finland, om riksdagen skulle ingripa i en inför domstol redan anhängiggjord rättegång. Problemet kunde komprimeras till frågan om Högsta domstolen skall få rätt att utan hinder övervaka lagarnas efterlevnad eller icke.

Ett motbjudande inslag i debatten blev det försök, som gjordes av den i hemlandet ganska ökände agrariske f. ministern Juho Niukkanen, som ville förvandla konflikten till en språkfråga. Också det argumentet, att Pernåfirmans ägare är rikssvensk undersåte, kom till användning. Då det visade sig omöjligt att avlägsna stadgandet om retroaktiviteten, återstod för oppositionen blott att utnyttja den bestämmelse i riksdagsordningen, som säger att, då ett förslag är av grundlagsnatur, skall detta, för att kunna omedelbart upphöjas till lag, för-

klaras brådskande med fem sjättedelar av de avgivna rösterna. Vid voteringen den 16 december avgåvos 33 röster mot brådskande behandling. Effekten av denna votering blev att lagen förklarades vilande till nästa nyvalda riksdag. Mot den brådskande behandlingen röstade samtliga borgerliga svenskar med undantag av två, som inte deltog i voteringen, 16 medlemmar av finska samlingspartiet och fyra medlemmar av finska folkpartiet.

Kommentarerna i de två stora regeringspartiernas tidningar, för att inte tala om kommunistpressen, voro synnerligen demagogiskt färgade. »Hot om vräkning blev högerns julklapp till 150 000 familjer», lydde rubriken i ett agrarorgan och i överensstämmelse med den rubriceringen utvecklades synpunkten, att var och en, som erhållit jord enligt jordanskaffningslagen, nu ställts inför faran att få alla kontrakt och utslag överkorsade. I högerpressen replikerade man bl. a., att enligt detta resonemang hade sålunda samtliga jordöverlåtelse-nämnder och granskningsdomstolar, som haft hand om jordanskaffningslagens genomförande, utfört sitt arbete så lagstridigt och begått så många fel, att det skulle bli nödvändigt att hos Högsta domstolen söka rättelse i varje beslut! Eller ville man säga, att Högsta domstolen vore inkompetent att granska återbrytningsansökningarna, att den, med andra ord, inte skulle iakttaga tillbörlig opartiskhet? I den i Helsingfors utkommande tidningen Maakansa tog sig agrarvreden uttryck i förklaringen, att den finska högern, genom att stödja den av en rikssvensk ägda Pernåfirman, förverkat sin rätt att kalla sig »nationella» samlingspartiet. För denna höger hade alltså de nationella synpunkterna saknat varje betydelse när det gällt att bereda tiotusentals jordägarfamiljer trygghet. »Laglighetsfanan var bara en nödlögn», fastslog tidningen, då den anklagade lagens motståndare för att ha förrått de jordbehövande karelarna. Att den finska högern röstade på samma sätt som svenskarna var givetvis också en komprometterande handling.

De anklagade ha dock inte visat några tecken till ånger. De ha i stället med största bestämdhet gjort gällande, att majoritetens ståndpunkt innebar ett försök att rubba de grundvalar, på vilka det finländska lagsamhället vilar. Vad minoriteten lyckades åstadkomma var, påpekade man i finlandssvensk press, att en princip om retroaktivitetens begränsning, som är allmänt erkänd i nordisk rättsordning, bevarades och att genom uppskovet en åtgärd avvärjdes, vilken hade varit en fläck på den finländska rättsstatens sköld.

Manifestation av en historieförfälskning. I slutet av september och de första dagarna i oktober firade man i Tartu det av Gustav II Adolf grundade 320-åriga universitetets 150-års jubileum. Till hufvudstämning av minnet utgav Sovjetunionens postministerium t. o. m. särskilda jubileumsfrimärken. För filatelisterna torde dessa bli kuriösa rariteter — vid sidan av frimärkena från samma universitets 300-årsjubileum år 1932.

Redan för ett par år sedan beslöto sovjetmyndigheterna att med

170 år föryngra Tartu gamla ärevärdiga universitet (se även »Svensk Tidskrift» 1952 sid. 56—58). I den sovjetestniska pressen började man publicera artiklar och »forskningsresultat» rörande universitetets 150-åriga historia. Inför jubileet skrevs det och talades så intensivt, att det gjorde tydligt intryck av överspändhet. Sovjets föryngringspecialister verkade något nervösa. Det är ju inte heller någon lätt uppgift att få Tartu-borna att tro, att universitetet inte är 320 utan endast 150 år gammalt. Ty alla minnas ännu festligheterna vid universitetets 300-årsjubileum, då nästan alla Europas äldre universitet voro representerade och Sveriges nuvarande konung Gustaf VI Adolf var hedersgäst.

Om man vill i några korta ord sammanfatta alla dessa skrivelser och tal, så nedsatte de å ena sidan svensktidens och det självständiga Estlands universitet och lovsjöngo å andra sidan tsartidens och det nutida sovjetuniversitetet. Det undermåliga svenska universitetet hade stått på en ytterst låg nivå, och det hade inte lämnat något arv efter sig. Vidare hade detta universitet grundats endast för att utbilda det imperialistiska Sveriges kolonialtjänstemän och det hade inte haft något gemensamt med det estniska folket. Slutligen hade uppehållet i studieverksamheten vid universitetet efter dess stängning under det stora nordiska kriget varit så långt, att man inte alls kan tala om någon förbindelse mellan det svenska och ryska universitetet. Därför kan man inte anse att den imperialistiske svenske konungen Gustav II Adolf är universitetets grundare utan den progressive ryske tsaren Alexander I, som år 1802 upprättade det nuvarande universitetet i Tartu. Under tsartiden hade universitetet blivit en progressiv och högt uppskattad läroanstalt. Under Estlands självständighetstid, då den maktägande borgarklassen isolerade universitetet från den banbrytande sovjetryska vetenskapen, nedsjönk universitetet återigen till en lägre standard. Först i och med införandet av sovjetregimen 1940 och särskilt 1944 började universitetet återigen komma på en högre nivå och har nu blivit ett av de mest framträdande universiteten i hela sovjetunionen.

Vi ha icke anledning eller utrymme att närmare granska alla dessa uppochnervända historiska fakta. Vi önska endast påpeka en omständighet, som har lett till ett kuriöst »samarbete» mellan maktägarna i Kreml och den baltisk-tyska adeln. Den ryske tsaren Alexander I gav nämligen år 1802 sitt nådiga tillstånd, att Tartu universitet ånyo trädde i verksamhet — som den baltisk-tyska adelns »Landesuniversität». Detta faktum tala nu Sovjets russifieringspropagandister fullständigt tyst om. De tyskbalter, som ha hamnat utanför järnridån, firade emellertid i höst i Västtyskland Dorpats tyska universitetets 150-årsjubileum, och tidskrifterna »Baltische Rundschau» och »Baltische Briefe» publicerade en hel rad artiklar om det tyska universitetet i Dorpat. Tyskbalterna ha här utan tvivel rätt, ty det universitet, som Alexander I »grundade», var i renodlad form det baltiska riddarståndets universitet. Först många år senare fingo även ester och ryssar tillträde till det. Att samtidigt med jubelfesten i Tartu man i Västtyskland firade det tyska universitetets i Dorpat 150-års-

Dagens frågor

jubileum, därom sades naturligtvis inte ett ord i den sovjetestniska censurerade pressen eller radion.

Förberedelserna till denna manifestation av historisk förfalskning började redan i fjol i Tartu. Den kommunistiska partiorganisationens byrå vid högskolan utövade hela tiden en oavbruten kontroll över förberedelsearbetena, såsom partiets huvudorgan »Rahva Hääl» öppenhjärtigt meddelade den 20 januari 1952. Partibyran ingrep även aktivt för att intensifiera förberedelsearbetena. Tartu stads partikommitté såg å sin sida till att stadens invånare till jubileet »frivilligt» och utan ersättning lagade gatorna och ordnade parkerna för uppställande av monument.

På husväggarna i stadens centrum upphängdes stora porträtt av Lenin och Stalin. På universitetets huvudfasad hängdes ett jätteporträtt av Stalin, som nattetid upplystes av strålkastare. I universitetets festsal ställdes Stalins byst upp mellan lagerträd. Röda flaggor och valspråk vajade i staden under ett par veckor. Affischer av rött tyg med citat ur Stalins heliga skrifter upphängdes t. o. m. mellan urgamla träd på Domberget bakom universitetsbyggnaden.

Hälsningstelegram strömmade in från hela Sovjetunionen, men inte ett enda ifrån något land utanför järnridån. En hel rad av Sovjets vetenskapsmän hade personligen infunnit sig. Sålunda voro sovjetuniversitetet i Moskva, Leningrad, Lvov, Kisjinnov, Voronesj, Riga, Vilna osv. representerade. Naturligtvis hade även Sovjetestlands makt-havande i Tallinn rest till Tartu med det estniska kommunistpartiets allsmäktige förste sekreterare Ivan Käbin i spetsen.

I samband med »jubileet» anordnades två s. k. vetenskapliga konferenser, en för lärarkrafterna med 71 föredrag och den andra för studenterna med 50 föredrag. Tre stora festskrifter publicerades med tillsammans nära hundra artiklar. Två utställningar voro anordnade rörande universitetets historia, av vilka en t. o. m. kommer att göras till ett permanent museum. Tre monument restes — två över N. Pirogov och N. Burdenko, tvenne s. k. »koryfeer» inom den ryska vetenskapen, och en över skaparen av det estniska nationaleposet »Kalevipoeg» Fr. R. Kreutzwald. (Den sistnämnde har nu, långt efter sin död, av Sovjets litteraturhistoriker blivit omvärderad såsom progressiv och ryssvänlig.) 53 lärarkrafter fingo av Högsta Rådet s. k. hedersdiplom. Dessutom anordnades en hel rad högtidsmöten med musik och tal, en sångfest som varade i två dagar, idrottstävlingar och dansaftnar för studenterna, exkursioner osv. Eftersom kamrat Stalin personligen hade hjälpt till att förvandla universitetet i Tartu till en högtstående läroanstalt i Sovjet, skickades till honom flera hälsningstelegram och -skrivelser.

Nästan alla tal, som utsändes i Tallinns radio, höllos på ryska. Partisekreteraren Käbin och universitetets rektor Fjodor Klement försökte att säga några ord även på estniska, men de lyckades inte särskilt väl, ty deras estniska är mycket bristfällig och har en kraftig rysk accent (de äro av sovjetmyndigheterna från Ryssland ditskickade för-ryskade ättlingar av ester som en gång ha utvandrat till Ryssland). Vad som vid hela denna manifestation särskilt föll i ögonen, var den

omständigheten, att inte en enda äkta estnisk vetenskapsman framträdde offentligt. Fastän största delen av de estniska vetenskapsmännen har flytt västerut eller utrensats av sovjetmyndigheterna, finns det ännu kvar en hel rad professorer från Estlands självständighetstid, huvudsakligen inom de medicinska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, men om dessa hör man i regel ingenting mera. Under »jubileet», då kommunistiska propagandister lovsjöngo sovjetvetenskapen och missfirmade det självständiga Estland, hörde de endast till publiken.

Till slut kan det vara lämpligt att presentera några siffror rörande Tartu universitet under jubileumsåret som framlagts av sovjetmyndigheterna den 24 och 26 september i »Rahva Hääl» och i Tallinns radio under de sista dagarna i september. Studentantalet är för närvarande 2200, alltså ungefär 1000 mindre än under självständighetstiden. Av dessa 2200 äro 680 s. k. icke-stationära studenter, dvs. de bo utanför Tartu och bedriva studier vid sidan av sitt yrkesarbete. Av 1520 »stationära» studenter bo 1136 i bostadskollektiv, där som bekant en halvt militärisk ordning härskar och där vanligtvis fyra studenter dela rum. Följaktligen kunna endast 384 studenter som bo i privata bostäder föra ett något så när normalt liv. Av studenterna äro 850 (nära 40%) ungtkommunister, medlemmar av komsomolorganisationen, vilka som bekant ha företrädde vid inskrivningen av lärjungar i universitetet.

Av lärarkrafterna är ungefär hälften utbildad vid sovjetuniversitetet; de ha kommit för att ersätta dem som ha flytt västerut eller blivit utrensade. En stor del av dessa är ryssar som inte kunna ett ord estniska. Alla lärare måste på kvällarna själva gå i skola i kommunistpartiets kvällsuniversitet för marxism-leninism som finns i Tartu. Bara på våren år 1952 avslutade 157 professorer och yngre lärarkrafter partiets kvällsuniversitet. Tartu universitets rektor är kand. Fjodor Klement, prorektor kand. Eduard Martinson och kand. Villem Reiman, alla tre starkt förryskade ester, dithämtade från Ryssland och långvariga aktiva medlemmar i kommunistpartiet. Universitetet självt lyder inte längre under Sovjetestlands marionettregering, utan direkt under Moskva, under Sovjetunionens ministerium för den Högre Bildningen.

Dessa siffror torde visa, vilka förhållanden som för närvarande i själva verket råda vid detta av Gustav II Adolf grundade universitet.

Men underligt nog är det kommunistiska partiet självt fortfarande inte tillfredsställt. T. o. m. mitt i jubelsångerna läto missnöjda toner höra sig om att många lärarkrafter inte tillräckligt intensivt studerade marxism-leninismens teori. Även på det estniska kommunistpartiets 7:de kongress 16—19 september 1952 i Tallinn klagade Undusk, sekreteraren i partiets stadskommitté i Tartu, att universitetslärares föreläsningar äro apolitiska och att det t. o. m. förekommer, att den borgerliga kulturen prisas; Jaanimägi, sekreteraren i kommittén i Tartu-oblast, beklagade sig vidare över att enstaka lärare propagera de borgerliga nationalisternas ståndpunkter, och rektor Klement, att det vid universitetet ännu skall finnas några lärare, som försöka

Dagens frågor

propagera främmande borgerlig ideologi (se »Rahva Hääl» 18 och 19 september 1952).

Trots allt synes »Tartus anda» fortfarande leva. Redan de ryska tsarerna hade vid sekelskiftet allvarliga svårigheter med den anda som härskade i Tartu universitet. Denna anda besvärade också de tyska ockupationsmyndigheterna. Och nu bekämpas den av dem som verkställa Kremels befallningar. Men Gustav II Adolfs staty som står bakom universitetets huvudbyggnad, betraktar allt detta med en rätt lugn min. Den latinska texten på statyns postament som berättar om universitetets grundläggning år 1632 har nu huggits ut. Men statyn står på sin plats och det händer ibland, att under nattens mörker en knippa blommor lägges vid dess fot.

Parlamentsval under Över sju år väntar Österrike förgäves på infirmaktsockupation. friandet av det löfte, som segrarmakterna gävo detta — som det hette — första offer för Hitlers aggression redan i november 1943. Dvs. landet är fortfarande under fyrdubbel ockupation, eftersom ryssarna alltid kommit med nya påhitt för att förhindra realiserandet av det något så när i färdigt skick föreliggande statsfördraget. — Österrike har emellertid till skillnad mot Tyskland kunnat bevara sin statliga enhet med en centralregering och ett centralparlament och därför kommer det här inte i fråga, att landets västliga provinser skulle söka en anslutning till västmakterna. Ty något sådant vore detsamma som att överantvarva landets österut belägna delar inkl. miljonstaden Wien åt samma öde, som Östtyskland gått till mötes. Emedan direkta förhandlingar mellan västmakterna och Ryssland inte fört någon vart, bestämde sig Österrike att vädja till Förenade Nationerna. Det måste äga rum genom andra staters förmedling (framför allt Brasiliens och Mexicos), eftersom Österrike på grund av det ryska motståndet inte vunnit inträde till detta världsforum. Men trots detta inbjöd UN's politiska utskott först med överväldigande majoritet den österrikiske utrikesministern dr Gruber att själv föra Österrikes talan. Utskottet beslöt också under östblockets bojkott med 48 röster mot 0 att uppfordra stormakterna, att ge Österrike den lovade oinskränkta suveräniteten. Samma beslut upprepades efteråt av generalförsamlingen. — Åberopande detta förhållande riktade de tre västmakterna nu vid årets början en likalydande not till ryska regeringen, i vilken ett nytt sammanträde av utrikesministrarnas ställföreträdare, i syfte att perfektionera det österrikiska statsfördraget, begärdes. Sovjets svar kommer möjligen att ge besked om, huruvida Grubers onekliga moraliska framsteg redan nu komma att omsättas i reella fakta.

I detta nu står Österrike inför nyval av parlamentet (nationalrådet). Enligt författningen skulle de till den 22 februari utlysta valen egentligen äga rum först under senhösten, eftersom de senaste valen höllos i oktober 1949 och författningen föreskriver en fyraårig mandattid. Orsakerna till att nyvalen komma så tidigt är att söka i det förhållandet, att de båda partier, som bära regeringsbördan i det

1945 åter uppståndna Österrike, det konservativa företrädesvis katolskt inriktade österrikiska folkpartiet och det socialistiska partiet, fullständigt ha glidit ifrån varandra inom den koalition, som landets utrikespolitiska läge med dess fyrmaktsockupation och den svåra ekonomiska situationen framtvungit. — Fem löne- och prisavtal ha slutits under efterkrigstiden, det femte under våren 1951. Vart och ett av dem har åter och åter igen holkat ur schillingens värde.

Så som överallt ta socialdemokraterna även i Österrike hänsyn endast till den fulla sysselsättningen och åsidosätta penningvärdets bevarande. Men för Österrike tillkommer en särskild omständighet. USA, särskilt under den nya republikanska regimen, kommer att göra sin fortsatta för landet oundgängliga hjälp beroende av, om det hushållas tillräckligt sparsamt med de medel, som komma från de amerikanska skattebetalarna.

Den redan efter förbunds-president Körners val våren 1951 starkt uppblossande motsatsen i den ekonomiska politiken mellan de båda koalitionspartierna kunde inte mer överbryggas vid uppställandet av budgeten för 1953. — Finansministern dr Kamitz (från folkpartiet) hade fått i uppdrag att utarbeta en sammanjämkande budget. När han framlade sitt utkast i ministerrådet, funno de socialistiska statsråden, att denna budget skulle leda till en nedskärning av de sociala förmånerna, vilket dock från folkpartiets sida kunde med fog bestridas. Men de socialistiska regeringsmedlemmarna avböjde i alla fall finansministerns förslag. Följden blev att regeringen med förbundskansler Figl från folkpartiet och den socialistiska vicekansler Schärf i spetsen avgick. Republikens president Körner vägrade emellertid på liknande sätt, som Finlands statspresident Paasikivi gjorde. Han godkände inte regeringens demissionsansökan och tvingade därigenom de båda motspänniga koalitionspartierna att anta ett budgetprovisorium för de första 5 månaderna 1953 på grundval av utgifterna under samma tid 1952 och med den inskränkningen, att inga ej avsedda utgifter fingo göras. Samtidigt framflyttades nyvalen till första efter lagen möjliga tidpunkt, nämligen den 22 februari efter det att man på grund av den latent spänningen mellan koalitionspartierna förut hade kommit överens om att nyvalen borde hållas i april i stället för i höst.

För att inte störa julhandeln och julfirandet ha partierna enats om att inleda valkampen först den 7 januari. Trots detta voro naturligtvis de interna förberedelserna till valslaget redan tidigare i full gång. Som huvudaktörer uppträda givetvis de båda fientliga koalitionsbröderna, folkpartiet, som 1949 fick 77, och socialisterna, som fingo 67 mandat av sammanlagt 165. Därjämte existerar som röstvärvare de oavhängigas förbund (Verband der Unabhängigen — VdU), som 1949 vann 16 mandat. Partiet grundades först under den då pågående valrörelsen och samlade en stor del av de förutvarande nazisterna, av vilka dock många stödde ett av de båda stora partierna. F.ö. framstodo de oavhängiga som en samlingspunkt för de borgerliga element, som, även då de inte såsom nationalsocialister förlorat rättigheter, ställning och bostad efter 1945, av någon anledning voro missbelättna med folkpartiet. Nationella, liberala och antiklerikala strömningar

brottades och brottas fortfarande inom deras led. Man kan emellertid inte heller påstå, att gruppen under den sista tiden förbättrat sin inre homogenitet. Den här gången förenade den sig dessutom med andra missbelättna borgerliga element, som hittills stått utanför de oavhängiga.

Kommunisterna uppträdde 1949, till skillnad från vid de första efterkrigsvalen i november 1945, inte längre under sin egen partibeteckning, utan presenterade sig för väljarna förstärkta med en vänster-socialistisk fraktion under beteckningen »vänsterblock». Resultatet blev 5 mandat jämfört med 4 kommunistiska 1945. Nu har det österrikiska valsystemet, som är uppbyggt efter proportionalitetsprincipen, en särskild anordning med tilläggsmandat, som tillfaller partierna efter storleken av deras oförbrukade överskottsstämmor efter den första uträkningen. Förutsättning för att få delta i andra omräkningen är emellertid, att partiet i fråga i första omräkningen erhållit minst ett mandat i någon av landets 25 valkretsar; det s. k. grundmandatet. Är så inte fallet, blir samtliga för detta parti i hela landet avgivna rösterna värdelösa. Vid de båda tidigare efterkrigsvalen undgingo kommunisterna med knapp nöd detta öde. Huruvida de även denna gång skola lyckas säkra ett grundmandat återstår att se. Den ryske kommandanten i Wiener Neustadt, en stor industristad, som ligger 40 km söder om Wien och är huvudort för den valkrets, där kommunisterna hittills haft sitt säkra grundmandat, har visserligen försökt förbättra sina skyddslingars chanser genom att förbjuda de oavhängiga i ryska zonen såsom varande en kryptofascistisk organisation. Men inför en enhällig österrikisk opinion — kommunisterna givetvis undantagna — ha ryssarna funnit för gott att inte insistera på förbudets genomförande.

Just till julen satte ryssarna i sin ockupationszon i gång en stor jakt på de gummibattonger, med vilka den österrikiska regeringen upprustat gendarmeriet, eftersom det, nästan helt obehäpnat som det är, knappast kan ingripa mot förbrytarelement. Men ryssarna tyckte att dessa gummibattonger, som de ansågo vara ett odemokratiskt redskap, bröto mot vapenförbudet, som har ålagts Österrike. Beväpnade med sina egna maskinpistoler tvungo ryssarna just på julaftonen gendarmerikommandanterna bokstavligen bort från julfirandet för att åka omkring till sina distriktsavdelningar och samla in dessa farliga gummibattonger. Detta var ett säreget ackompanjemang till den nyss förflutna »freds»kongressen i Wien, som helt ignorerats av befolkningen, som mindre uppmärksammat denna kommunistiska tillställning än man gjort annorstädes, exempelvis i Sverige.

Men trots detta intermezzo med gummibattongerna får man nog anta, att ryssarna komma att dra sig ifrån att allvarligt ingripa i valrörelsens frihet. Valen torde även denna gång komma att äga rum utan någon yttre påverkan från ockupationsmakternas sida, såsom var fallet 1949, liksom vid valet 1945 knappt ett halvår efter krigshandlingarnas slut.

Kommunisterna ha emellertid visat sig synnerligen angelägna att vid de stundande valen skaffa sig ett bättre camouflage än det den

halvkommunistiska socialistfraktionen erbjöd 1949. Faktiskt ha de också lyckats att infånga den s.k. demokratiska unionen, en parti-bildning, grundad av en professor vid universitetet i Graz, vilken tidigare tillhört det katolska lägret. Men även om kommunisterna härigenom fingo tillfälle att välja beteckningen »folkopposition», är det dock tvivelaktigt, om de på detta sätt vinna något väsentligt. Demokratiska unionen samlade 1949 inte mer än 0,3 % av de avgivna rösterna, och en stor del av dess intellektuella anhängare torde dra sig för att så direkt gå kommunisternas ärenden.

Det finns sådan situationen faktiskt är i Österrike knappast någon annan tänkbar regering än den hittillsvarande koalitionen mellan folkpartiet och socialdemokraterna. Valutgången blir emellertid avgörande för de båda partiernas inbördes styrkeförhållande inom koalitionen. På folkpartihåll strävar man efter en mer lös förbindelse med socialisterna, något som skulle göra det möjligt, att de frågor, i vilka mot-sättningarna mot socialisterna inte kunna överbryggas, skulle lösas med de oavhängigas hjälp.

I utrikespolitiskt hänseende äro ju alla partier med undantag av kommunisterna eniga. Ett förbittringens anskri går genom landet, då befolkningen får höra sådana tilldragelser som att flyktingar, som komma över gränsen från en av folkdemokratierna och illa skadats i de taggtrådsstängsel, som äro anlagda för att spärra vägen till friheten, på grund av den ryska ockupationsmaktens order direkt från sjukhuset måste utlämnas till vederbörande folkdemokratis bödlar.

Utom omkring 1000 österrikiska civilpersoner, som ryssarna efter krigets slut utan varje tillstymmelse av sådan befogenhet häktade, försmäktade 700—1000 österrikiska krigsfångar fortfarande i Sibiriens slavläger, efter att omedelbart före det gamla årets slut 27(!) krigsfångar ha släppts.

Det förkrossande intryck, som Prags häxprocess nyligen gjort i det närbelägna Wien, är inte erforderligt för att österrikarna långt över 90 % äro medvetna om, vad ett kommunistiskt välde skulle betyda för dem.

Gerhard Brück.

Försvaret i statsverkspropositionen. För budgetåret 1953/54 räknar statsverkspropositionen med totala kostnader för det militära försvaret på inte mindre än 2150 milj. kronor, därvid inräknat medelsförbrukningen under kapitalbudgeten (114 milj.) och äldre reservationer (55—65 milj.). Motsvarande siffror för löpande budgetår beräknas till 1875 milj. kronor, under förutsättning att riksdagen bifaller samtidigt framlagda förslag om tilläggsstat på sammanlagt omkring 135 milj. kronor. Den formella *ökningen* skulle då begränsas till omkring 275 milj. kronor.

Kostnadsstegringen framträder emellertid tydligare, om man direkt jämför årsanslagen under driftbudgeten, 1970 föreslagna mot 1505 nu, en ökning med 465 milj. kronor. De militära myndigheternas äskanden sluta emellertid på inte mindre än 2345 milj, varför regeringens för-

Dagens frågor

slag innebär en mycket kraftig reducering, sammanlagt 375 milj. kronor. Eftersom den föreslagna driftbudgeten balanserar på rekordsiffran 8 168 milj., komma försvarsutgifterna under fjärde huvudtiteln att ta i anspråk omkring 25 %, en något högre siffra än under de senaste åren. De sammanlagda försvarsutgifternas andel i en bruttonationalprodukt på 41 600 milj. blir drygt 5 %, också det en höjning.

I den långsiktsplanering på försvarets område, som alltmer målmedvetet genomförts under de senaste åren, inta beställningsbemyndigandena en betydelsefull plats. Myndigheterna ha för nästa budgetår begärt nya bemyndiganden om sammanlagt inte mindre än 2 144 milj., en ökning i förhållande till löpande budgetår på 1 121 milj. kronor. Regeringen har här stannat för siffran 1 569 milj.

Det är mot bakgrund av dessa siffror som man bör se regeringens beslut i fråga om försvarskostnaderna. Ytterligare bör då hållas i minnet, att budgeten är balanserad och relativt hårt pressad med små utrymmen för ytterligare investeringar. Det står då utan vidare klart, att regeringen verkligen har försökt att tillgodose försvarets i nuvarande utrikesläge så angelägna behov. En ytterligare stegring av försvarsanslagen är knappast möjlig utan starka inskränkningar på annat håll — då närmast på socialhuvudtiteln — eller ökade skatter. Formuleringar och motiveringar under fjärde huvudtiteln präglas även i år av den öppenhet och reda, som man lärde sig att uppskatta i fjol. Försvarsministern har befast sin redan tillkämpade ställning som en god företrädare för försvaret vid Konungens rådsbord. Till det gynnsamma huvudintrycket bidra också trontalets klara besked och det starkt positiva ordvalet av andra kammarens nye talman vid riksdagens öppnande.

Naturligtvis kommer det att bli diskussion om den lämpligaste fördelningen av tvåmiljardensanslaget och lika naturligt är, att man med bekymmer måste konstatera, att en rad angelägna försvarsönskemål nu skjutas på en oviss framtid. Till det mest positiva i statsverkspropositionen hör, att regeringen med kraft har slagit vakt om både arméchefens »rullande» tioårsplan för anskaffning av tygmateriel m. m. (vapen, ammunition o. s. v.) och motsvarande plan för marinens vapenanskaffning, inkluderande en materielförnyelse vid kustartilleriet. Om riksdagen bifaller, vilket väl dess bättre är högst sannolikt, så kommer hela det militära försvaret att få den stadga och kontinuitet, som tidigare så ofta efterlysts och som inte är möjlig utan fast planläggning på längre sikt.

Det vore emellertid farligt att försöka dölja, att vårt försvar alltjämt har angelägna önskemål, som inte fått utrymme i årets statsverksproposition. Enklast kan detta påvisas genom en hänvisning till den betydande skillnaden mellan myndigheternas framställningar och regeringens beslut. Bakom dessa siffror skymta svagheter av varierande art och storleksordning. Det må för dagen räcka med en påminnelse om forskningens alltjämt beträngda läge, om de ytterst kraftiga nedskärningarna i fråga om fortifikatoriska anläggningar av olika slag, om den alltjämt uppskjutna förstärkningen av de fyra återstående dagjaktflottiljerna och om att det tar sin rundliga tid, innan ett riks-

Dagens frågor

dagsbeslut om medelstildelning har omsatts i reell militär styrka — med den krigsplacerade personalen intrimmad på den nya materielen.

Om årets statsverksproposition alltså ger ett övervägande gott intryck i fråga om det militära försvaret, så är tyvärr motsatsen fallet i fråga om försvaret i övrigt. Och särskilt gäller detta civilförsvaret, en av inrikesdepartementets mera väsentliga arbetsuppgifter. Långt ifrån att vinna gehör för sina anslagskrav har civilförsvaret tvärtom fått vidkännas kännbara minskningar i förhållande till löpande budgetår. Här måste riksdagen se till att regeringens egendomliga och farliga negativism korrigeras.

ÖDEBORGS

PRESSPIK • KLIPPSPIK
TRÅDSPIK AV ALLA SLAG
KLOCKSPIK • STÅLSPIK
SYRAFAST SPIK • MÖBELSPIK
KRAMPOR • DRAGEN JÄRNTRÅD

ÖDEBORGS BRUKS AKTIEBOLAG
ÖDEBORG

Sandgjutning
Kokillgjutning
Pressgjutning

| i aluminium

ÄVEN BEARBETNING UTFÖRES

*Korta
leveranstider*

WEDAVERKEN

AB W. DAN BERGMAN · SÖDERTÄLJE · TEL. 325 50